

Horváth Ágnes

Horváth Ágnes (1977) az ELTE Tanárképző Főiskola Kara ének-zene, karvezetés szakának elvégzését követően (1999) a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem középiskolai énektanárképző kiegészítő szakán szerzett kitüntetéses diplomát zeneelmélet- és karvezetéstanárként (2003). Ezzel párhuzamosan az egyházzene szakon 2003-ban diplomázott. Posztgraduális tanulmányokat a LFZE Doktori Iskolája Egyházzene Alprogramjának keretei között folytatott.

Aktív résztvevője volt számos hazai és nemzetközi mesterkursusnak, többek között Gárdonyi Zsolt orgona- és improvizációs kurzusának és Karasszon Dezső orgonakurzusának Győrött 1997-ben, David Titterington orgonakurzusának Budapesten és Nagykőrösön 1998-ban és 1999-ben, valamint 2008 júliusában Robert Skeris gregorián-stúdiumának Svájcban és Németországban.

A Weiner Leó Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskolában 1999–2000-ben zongorát tanított. 2000-től kezdve tanít előbb óraadói, majd tanársegédi minőségben az ELTE BTK Zenei Tanszékén zeneelméletet, szolfézst, partitúra-olvasást, karvezetést és műelemzést. 2009-től nemcsak az ének-zene alapszak, hanem az egyházzene szakirányi oktatói munkájában is részt vesz.

Budapesten több templomban is teljesített egyházzenei szolgálatot. 1996 és 2000 között a Szent Gellért-plébániatemplomban és a Haller téri Szent Vince-plébániatemplomban kántori és kórusvezetői feladatokat látott el, 2001–2002 közt a budapesti Kassai téri Szentlélek-templom kántora, valamint felnőtt- és gyermekkarának karnagya volt. 2000 húsvétjától a budapest-belvárosi Nagyboldogasszony-főplébániatemplom kórusának énekesé és continuo-játékosa.

Pest legősibb templomának zene- és művészettörténeti múltja iránti érdeklődése kezdettől fogva kutatásokra ösztönözte. Nemcsak a pesti főtemplom XVIII–XIX. századi egyházzenei életét kutatja, hanem XX. századi, valamint jelenkori egyházzenei életével is foglalkozik. Publikációi 2006-tól a Magyar Egyházzene folyóiratban jelentek meg. A kutatási eredményeket a 2009-ben férjével, Oberrecht Ádám énektanár-egyházzeneésszel alapított Musica Divina Kamarakórusral mutatja be. Nevükhöz több XIX. századi magyar egyházi műűjki bemutatója is fűződik.

Egyházzenei mesterdoktori (DLA) vizsgája részeként a szóbeli szigorlatot *Domokos Zsuzsanna*, *Komlós Katalin* és *Gyöngyössy Zoltán* előtt tette le 2011. október 11-én. Témái: I. Liszt Ferenc egyházi zenéje, II. Haydn zongoratriói, III. Ligeti fűvösötésre írt művei.

Mesterdoktori vizsgakoncertjét 2012. október 14-én a budapest-belvárosi Nagyboldogasszony-főplébániatemplomban tartotta meg. A hangverseny

anyaga —az értekezés témájához szorosan kapcsolódva— a belvárosi főplébániatemplom XIX. századi zenei életéből adott keresztmetszetet. Megszóllaltak egyrészt a század jelentősebb belvárosi karnagyainak (Bräuer Ferenc és Engeszer Mátyás) egyházi művei, másrészt az ehhez a templomhoz számos szállal kötődő Liszt Ferenc orgona- és kórusművei. A koncert közreműködői voltak: a *Musica Divina Kamarakórus* (karigazgatók: *Horváth Ágnes* és *Oberrecht Ádám*), a doktori hangversenyre alakult kamarazenekar, valamint *Forgó Eszter* – szoprán, *Heim Mercedesz* – alt, *Pálmai Árpád* – tenor, *Asztalos Bence* – basszus, *Szotyori Nagy Gábor* – orgonakíséret és *Horváth Ágnes* – orgona.

Liszt Ferenc: Introitus
 Bräuer Ferenc (1799–1871): Ave verum
 Engeszer Mátyás (1812–1885): Benedictus sit Deus
 Engeszer Mátyás: Pater noster
 Liszt Ferenc: Ave maris stella
 Liszt Ferenc: Consolation
 Liszt Ferenc: Ave verum Corpus Christi
 Liszt Ferenc: Salve Regina
 Liszt Ferenc: Orpheus
 Liszt Ferenc: Hosannah!

Disszertációját (témavezető: *Berlász Melinda*) 2012. október 17-én a Zeneakadémia Ligeti György épületében cum laude minősítéssel védte meg, opponensei *Dobszay Ágnes* és *Merczel György*, a bizottság elnöke *Komlós Katalin* voltak.

A pesti főtemplom zenei élete a XIX. század közepén, Bräuer Ferenc karnagy működésének tükrében (1839–1871)

A budapest-belvárosi Nagyboldogasszony-főplébániatemplom (mint Pest város egykori főtemploma) zenei múltja magyar zenetörténetünk értékes kincse. Zenei életét a szakirodalom —elsősorban Isov Kálmán és Rennerné Várhidi Klára zenetörténészek munkái— azonban csupán a XIX. század negyedik évtizedéig tárgyalják. Az ezt követő időszak vizsgálatára eddig még nem került sor, noha a pesti főtemplom a hazai katolikus egyházi zene egyik irányadó, példaként szolgáló intézményeként működött. A doktori értekezés célja, hogy újabb évtizedeket mutasson be a templom eddig még feltáratlan zenei múltjából, valamint a templom történeti kottatára alapján incipites jegyzéket közöljön a korszakról. Mindezt korabeli dokumentumok, forrásszövegek, táblázatok és képek egészítik ki az értekezés második kötetében.

Sajnálatos módon a pesti főtemplom zenei életének legfontosabb történeti forrása, a *Historia Domus* elveszett, így az alap kutatás főként levéltári forrásokra (*canonica visitatio*-k, pesti tanácsi iratok) és a templom történeti kottatárának állományára támaszkodhatott.

Az értekezés első fejezete összefoglalást nyújt a pest-budai zenei életről, valamint a magyar egyháztörténet főbb eseményeiről és az egyházi zene intézményrendszeréről a XIX. században. Ezenkívül —a fent felsorolt szakirodalom alapján— betekintést ad néhány rangos pest-budai templom zenei életébe a század első felében, aminek ismeretében tényekkel is kimutathatóvá válik a pesti főtemplom kiterjedt kapcsolatrendszere és kiemelkedő helye, melyet a testvérvárosok egyházzenei életében elfoglalt.

A második fejezet rövid áttekintést ad a templom zenei életének XIX. századi előzményeiről a rendelkezésre álló szakirodalmi ismeretek összefoglalásával, valamint kiegészíti azt eddig fel nem tárt részletekkel (pl. az 1831. évi inventárium leírásával, mely a templom történetének egyetlen incipites jegyzéke).

Az értekezés harmadik és negyedik fejezete önálló eredményeket hoz. A dolgozat súlypontja a harmadik fejezet, mely részletesen ismerteti a pesti főtemplom XIX. századi zenei életének három jelentős évtizedét, Bräuer Ferenc regens chori működése idején (1839–1871). Új ismereteket közöl a korabeli templomi együttes összetételéről, a templom liturgikus rendjéről, a liturgiában énekelt repertoárról, összehasonlítva azokat az egykorú hazai és külföldi, elsősorban bécsi mintákkal. A pesti főplébániatemplom istentiszteleti–egyházzenei rendje a XIX. század első felében az általános magyarországi gyakorlatot követte. A zenei rend fundamentumául a tridenti zsinat alapelvei és az azok nyomán kiadott liturgikus rendelkezések szolgáltak, a repertoár szempontjából pedig a bécsi udvari kápolna (*Hofkapelle*) gyakorlata volt meghatározó. A pesti főtemplom a XIX. század folyamán ún. kegyúri templom volt. Zenészeit a városi tanács nevezte ki, és részben a város, részben a templom tartotta el.

A templomot a XIX. század első felében gazdag liturgikus élet jellemezte: mind vasár- és ünnepnap, mind hétköznap délelőtti óránként celebráltak misét. Figurális zene az ünnepélyes, asszisztenciával bemutatott vasárnapi nagymisén, valamint a vasárnap délutáni vesperáson szólalt meg a kórus és a zenekar közreműködésével. A másodlagos liturgiát számos ünnepélyes körmenet, a paraliturgiát a délutáni litániák képviselték.

A templom az 1840-es években a korban átlagos hangszerállománnyal (30–40 instrumentum) és gazdag, közel 600 zeneművet tartalmazó kottaállománnyal rendelkezett. Ennek egyharmad része máig fennmaradt a templom történeti kottatárában.

A figurális repertoárt elsősorban misék, requiemek, graduálék, offertóriumok és egyéb műfajok (pl. Mária-antifónák, vesperás-himnuszok és litániák) képviselték. A repertoár korszerűség tekintetében lépést tartott az irányadónak tekintett béccsel, gerincét Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Luigi Cherubini és Johann Nepomuk Hummel művei alkották. Jelentős réteget képviseltek még a bécsi kiadók által népszerűsített zeneszerzők legújabb kompozíciói (pl. J. Eybler, J. Preindl, J. N. Fuchs és J. B. Schiedermayr), és

kiemelendő a kortárs magyarországi, főként pesti szerzők (pl. Adler György, Mosonyi Mihály, Grill János, Schindelmeisser Lajos és Robert Volkmann) műveinek számottevő aránya is. A templomi együttes a figurális repertoár mellett természetesen gregoriánt is énekelt, ennek helye a misében a korabeli gyakorlat szerint az Asperges, az introitus és a kommúnió volt. A repertoár összeállításának elsődleges szempontja a liturgiai előírások követése volt. Az ordináriumok kiválasztásában figyelembe vették mind az egyházi év adott időszakát, mind az istentisztelet ceremoniális rangját. Nagyböjt és ádvent vasárnapjain elhagyták a hangszerkíséretet, és gregorián, illetve a cappella miséket énekelték (az utóbbiakat többek között Albrechtsbergertől és Michael Haydntól). Nagyünnepeken reprezentatív miséket adtak elő (többek között Beethoventől és Cherubinitől), vasár- és egyszerűbb ünnepnapokon pedig kisebb apparátusú ordináriumokat.

A pesti főtemplomra jellemző, sajátos vonásként említendő a cseh és morva származású zeneszerzők (pl. W. Plachy, V. F. Tuczek és J. N. V. Wozet) műveinek gyakori szerepeltetése, amely Bräuer regens chori cseh származásával indokolható. A regens chori maradandó hatást gyakorolt a templomi zeneéletre: művei és az általa meghonosított repertoár egészen a század végéig a liturgia ünnepélyessé tételét szolgálták.

Bräuer Ferenc karnagyot a reformkortól a kiegyezésig tartó időszak meghatározó, jelentékeny muzikusaként tarthatjuk számon. Bécsben J. N. Hummelnél, Mozart tanítványánál tanult zongorát és zeneszerzést. Része volt legrangosabb, mindmáig fennálló zenei intézményeink (Nemzeti Zenede, Filharmóniai Társaság) megalapításában. Élénk kapcsolatot ápolt a magyar romantika nagy mestereivel, Liszt Ferencsel, Erkel Ferencsel és Mosonyi Mihállal. Világi művei gyakran szerepeltek a Filharmóniai Társaság műsorán. Egyházzenei működése számos szállal kapcsolódott zenei tevékenységének egyéb területeihez, így a negyedik fejezetben —rövid áttekintésben— említetik zongoraművészi, aligazgatói (Nemzeti Zenede), tanári, valamint közéleti munkássága is. Zeneszerzői oeuvre-je (főként egyházi zenéje) ezzel szemben részletesebb vizsgálatot igényelt. Kompozíciói nemcsak a pesti főtemplomban, hanem a székesfehérvári székesegyházban és Bécsben is megszólaltak. Egyházi zenéje érdekes kettősséget mutat: kisebb egyházi művei a romantikus korstílus egyértelmű reprezentánsai, miséi azonban a bécsi klasszikus stílus invenciózus örököséként mutatják be. Magas fokú mesterségbeli tudása a pesti kismestert a németes irányú magyar műzenei ág (pl. Istvánffy Benedek, Georg Druschetzky és Georg Lickl művészetének) újabb hajtásává avatja.

Az értekezés a történeti kottatár fennmaradt állománya alapján tematikus műjegyzéket is közöl, mellyel bemutatja a korabeli zenélés dokumentumait és feltárja a templomi együttes repertoárjának körvonalait. E lista hiánypótló szerepet tölt be, minthogy a főváros templomainak történeti kottatáraitól eddig átfogó jegyzékek még nem készültek.

Pest főtemplomának zenei élete mintát jelentett a magyarországi székesegyházak, nagyobb plébániatemplomok számára. Feltárása és elemzése hozzájárul a XIX. századi magyar egyházzenéről kialakítandó kép teljesebbé tételéhez. A teljes dolgozat az incipites műjegyzékkel együtt letölthető a világhálóról is a Zeneakadémia honlapján: /netfolder/public/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/horvath_agnes/disszertacio.pdf

Tartalom

Köszönetnyilvánítás	I
Tartalomjegyzék	IV
Bevezetés — kutatástörténeti áttekintés	VIII
I. Történeti háttér	1
1. Zenei élet Pest-Budán a XIX. század első felében	6
2. A XIX. század magyar egyháztörténeti áttekintése (jozefinizmus, liberalizmus és katolikus megújulás)	11
3. Az egyházi zene intézményrendszere Magyarországon a XIX. században	15
4. Egyházzenei élet Pest-Buda néhány rangos templomában a XIX. század első felében	20
a) Pest	24
b) Buda	30
II. A templom zenei életének XIX. század eleji előzményei	38
1. A templom rövid bemutatása	38
2. A templom zenei élete a XIX. század első harmadában	41
III. A templom zenei élete Bräuer Ferenc regens chori működése alatt (1839–1871)	57
1. Első időszak (1839–1846)	58
a) A templomi együttes összetétele	70
b) A templom liturgikus rendje	78
α) Vasár- és ünnepnapli liturgikus rend	79
β) Hétköznapi liturgikus rend	82
c) A repertoár	83
2. Második időszak (1846–1871)	117
a) A templomi együttes összetétele	135
b) A templom liturgikus rendje	141
c) A repertoár	145
IV. Egy szerves életmű: Bräuer Ferenc karnagy, zeneszerző, zongoraművész és tanár	172
1. Életrajzi adatok	172
2. A Nemzeti Zenede igazgatója	177
3. A zeneszerző	179
a) Egyházi művei	186
α) Miséi	186
β) Kisebb egyházi művei	234
b) Világi művei	239
4. Liszt Ferenc és Bräuer Ferenc személyes kapcsolata	243
5. A zongoratanár	245
6. Bräuer Ferenc közéleti és publicisztikai munkássága	247
V. Összegzés	251
1. Az áttekintett három évtized (1839–1871) jelentősége a templom XIX. századi zenei életében	251
2. Bräuer Ferenc jelentősége a XIX. századi magyar zeneéletben	253
3. Kitekintés a templom századvégi és XX. századi karnagyaira	255

VI. A templomi kottatár Bräuer-korabeli állományának tematikus műjegyzéke	258
A rövidítések jegyzéke	265
Irodalomjegyzék	327
1. Levéltári források jegyzéke	327
a) Canonica visitatio-k	327
b) Inventáriumok	327
c) További levéltári kéziratos források jegyzéke	328
2. Elsődleges irodalom	331
a) Önálló kiadványok, lexikonszócikkek	331
b) Korabeli folyóiratok, napilapok	332
3. Másodlagos irodalom	333
Mellékletek	342
I. A Belvárosi Főplébániatemplom muzsikusi 1839–1871	342
II. Forrásszövegek	345
III. Bräuer Ferenc magyarországi karnagy-kortársai a XIX. században	364
IV. Képek	367
A képek forrásjegyzéke	403

Handwritten musical score for a Missa in B by Joseph Haydn. The score is written on ten staves with lyrics in Latin: "Kyrie eleison". The tempo is marked "Allo moderato". The score includes various musical notations such as clefs, time signatures, and dynamic markings.

[Joseph] Haydn: [Missa in B]. — kéziratos szölamkotta a pesti főtemplom történeti kottatárából. A mű címe és jegyzékszám: Missa S^{ti} Bernardi von Offida „Heiligmesse”, Hob. XXII:10.